

TOI TANGATA®

Mahere Ako

Kaupapa 2

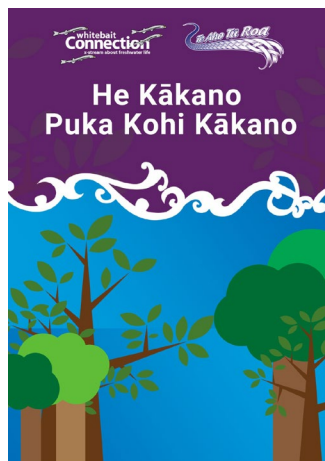
Kākano

Rārangi Ngohe

Ngohe 1: Kohi kākano	02-04
Ngohe 2: Whakatinaku kākano	05
Ngohe 3: Te whakahoahoa kākano	06
Ngohe 4: Whakaraupapa kākano	07

Ngohe 1: Kohi kākano

Ngohe 1: Kohi kākano

Whāinga:

- Kia whai mōhiotanga ki te mauri, me te kawai whakapapa o te kākano.
- Kia whai wheako ngā ākonga ki te kākano.
- Kia whai mōhiotanga ki ngā mahi poipoi kākano.

Kupu whakataki:

I heria mai e ō tātou tīpuna ngā kākano i Hawaiki rā anō. Kua roa ngā iwi Māori e tiaki ana i ngā kākano ā mohoa nei. Ko te whāinga kia kite, kia rangona e ngā tamariki te mauri o te kākano, kia whakatinanahia ai te whakataukī e mea ana, *poipoia te kākano, kia puāwai ai.*

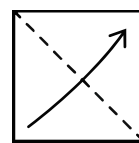
Ngā tohutuouhu hei whakarite kōpaki kākano hei tiaki i ngā kākano:

Rauemi:

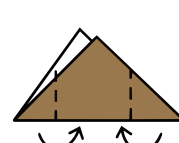
- Ētahi pepa tapawhā hāngai
- He tēpā

Tūārere 1: whētui kōpaki hei tiaki kākano

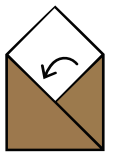
1. Whētuihia haurokihia tētahi pepa tapawhā.
2. Kōpekehia ngā kokonga mauī, matau hoki ki waenganui.
3. Kōpekehia atu tētahi kokonga ki roto i te pūkoro.
4. Whakatuwherahia te kōpaki.
5. Tēpāhia te kōpaki kia kapi ai.

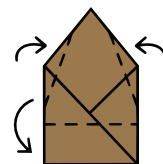
WHĒTUIHIA

WHĒTUIHIA

WHAKAKI
KI NGĀ
KĀKANO

KŌPEKEHIA

Ngohe 1: Kohi kākano

Hei mahi:

Tūārere 2: Kohi kākano

He nui ngā momo kākano rerekē kei te taiao. Ko ētahi he kākano i ahu mai i te putiputi, ko ētahi i te huarākau, ko ētahi ka taka mai i te rākau - arā noa atu hoki ngā momo rerekē.

He nui ngā painga o te kōhi me te tiaki kākano. Ehara i te mea me hoko i ngā kākano i te toa, engari he huarahi anō te kōhi i ngā kākano i ngā tipu, i ngā rākau, i ngā putiputi kei tō hapori, kei tō māra, kei tō kāinga rānei.

Tirohia te rauemi nei kia whai mōhiotanga ai ki ngā momo rerekē:

<https://www.kidsgreeningtaupo.org.nz/activities-nature-connection/kakano>

He ara atu anō: rākau taketake nō Aotearoa.

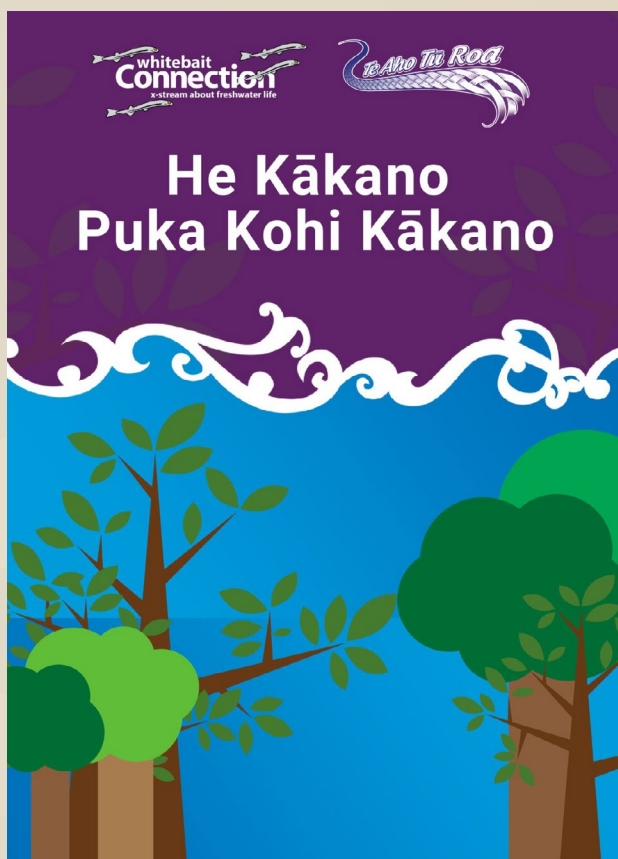
Mēnā e whāia ana ngā kākano nō ngā rākau māori anei tētahi rauemi āwhina:

<https://www.kidsgreeningtaupo.org.nz/activities-nature-connection/kohikakano>

Ngohe 1: Kohi kākano

Hei mahi:

1. E puta ki waho me tō kōpaki ki te rapu i tētahi/ētahi o ēnei momo kākano. Mēnā kāore ō kōpaki, kimihia tētahi ipu maroke hei tiaki i ngā kano. E pai ana kia mahi ā-rōpū, kia mahi takirua rānei.
2. Mā te kaiako e ārahi mēnā e tauhou ana ngā mahi nei ki ngā ākonga.
3. Āta tipakohia ētahi kākano, kaua e kato noatia i ngā rākau me ngā tipu. Ākina ngā ākonga kia tirohia te papa i te tuatahi. Āta tapahia te huarākau mēnā kua tīpakohia tētahi huarākau. Ka tika rā kia whai tikanga ngā ākonga i mua noa atu i te kato, i te kai rānei i ngā hua, i ngā kākano rānei mēna koia te ara ka whāia.

4. Ka hoki ana ki roto, mā te kaiako te kaiako e pātai atu.

- I kitea te kākano i hea?
- He aha rā te momo kākano i kitea, i kohia rānei e koe?
- He aha te āhua?
- Hei āhea/ hei tēhea wāhanga o te tau whakatōkia ai taua momo kākano?
- Ka pēhea te tiaki i aua kākano mēnā me tatari kia whakatōkia ki te paruparu?
- Nō tēhea wāhanga o te rākau/ tipu rānei taua kākano?
- He rākau māori, he tipu nō Aotearoa ake?

Ngohe 1: Kohi kākano

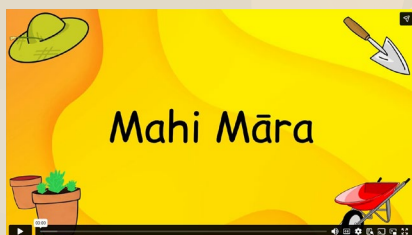
Hei mahi:

Tūārere 3: Hei whakaū ki ngā ākonga

He taonga ngā kākano, he uri whakaheke nō te taiao, ā, he pitomata nui tōna. He mea kawē mai i Hawaiki rā anō - i kaha poipoia ngā kākano e ō tātou tīpuna.

E rua ngā ara:

Mēnā ko te wā pai hei whakatō kākano, anei ētahi tohutohu āwhina, anei hoki tētahi kiriata hei ārahi i ngā mahi.

<https://l1nq.com/UUyyM>

1. Kimihia tētahi ipu, pae kākano rānei hei pupuri i te oneone. Kia whai putanga te ipu, te pae rānei, e māturuturu ai te wai ka ringihia ki ngā kākano.
2. Whakakīa te ipu ki te oneone. Ko te painga kē atu mēnā ko te oneone whāngai kākano. I te korenga o tērā, e pai tonu ana te momo oneone kei a koe.
3. Whakamākūkūhia te oneone ki te wai.

4. Ruiruia ngā kākano kia tautika ai te hora.
5. Ūhia ngā kākano ki te oneone.
6. Hoatu te ipu ki tētahi wāhi haumarū, mahana hoki e pai ai tō āta whāngai/whāinu ki te wai.
7. Kia manawanui e hoa mā, ka oti te nuinga o ngā kākano te pihi mai i te 2-4 wiki.

Ara tuarua:

Mēnā ehara tēnei i te wā pai hei whakatō kākano, kia kaha rā te kohi me te tiaki kākano.

1. Whakaingoatia te momo kākano i kohia e koe. Tuhia mai te rā i kohia rā aua kākano.
2. Waiho ki tō kōpaki, ki tētahi wāhi haumarū rānei e pai ai tō hoki hei te wā e tika ana.
3. Ki te nui ngā kākano, he whakaaro pai hoki kia kohangia atu ētahi ki tētahi atu, e pihi anō ai ēnei taonga ki ngā wāhi rerekē.

Ngohe 2: Whakatinaku kākano

Hei mahi:

Kupu whakataki:

Ko te whakatinaku tētahi mahi hei whakaoho i te kākano kia pihi ai, kia wana ake ai hoki. Me whai wai, hāora, mahana hoki e whakatinakuhia ai te kākano.

Mā te āta tiaki e kitea ai ngā hua o te kākano. E whai ake nei ko tētahi ngohe kia kitea ngā kākano huhua kei te taiao e tatari mai ana ki a tātou.

Ngā rauemi:

- Ipu karaehe/ pēke kirihou
- Kākano nui (pīni/ hue rānei)
- Taora pepa
- Oko wai

Hei mahi:

1. Whētuihia te taora pepa e kuhu ai ki te pēke kirihou/ ipu karaehe rānei.
2. Kōpirotia te taora pepa ki te wai, ka whakatikahia ai e pai ai te whakahoki ki te pēke kirihou/ ipu karaehe rānei.
3. Komohia kia rua ngā kākano ki te pēke ki tētahi taha o te taora pepa.
4. Katia te pēke kirihou, kia waihotia mai ai he wāhi iti.
5. Waiho ki tētahi wāhi mahana, kaua e tuku kia maroke katoa te taora pepa.
6. Hei ngā rā me ngā wiki e whai ake nei ka kitea ngā pakiaka e puta ana i te kano! Ko te mea tuatahi ka kitea ko tētahi pakiaka iti!

7. Ka puta ana ngā pakiaka, whakatōkia te kākano ki te oneone!

He huarahi atu anō (kōwhiringa):

Ngā rauemi:

- Ngā momo oneone rerekē
- Ngā ipu

Whakamātauria ngā kākano kua whai pakiaka ki ngā momo oneone rerekē.

Ka pēhea te tipu mēnā he wāhi e kaha whītikina e te rā, he wāhi kua tamarutia rānei e te whakaruruhau ?

1. Whakaritehia ngā momo oneone rerekē - he oneone kākano, he oneone wairākau, he oneone nō te māra, he aha atu rānei.
2. Whakakāia te ipu ki ngā momo oneone rerekē.
3. Ruia ngā kākano ki ngā momo oneone rerekē kei a koe. Whakamākūkūhia te oneone ki te wai.
4. Āta kōwhiri ki hea tau ai aua ipu. Mā ēnei huarahi e ako ai te ākonga i ngā āhuatanga e matomato ai te tipu.

Ngohe 3: Te whakahoahoa kākano

Hei mahi:

Mā tō rourou, mā tōku rourou e ora ai te iwi

He mea whakamiharo te tohatoha me te whakahoahoa kākano.

He mana nui tō ngā kai i whakatipuria ki te kāinga, he mana nui tō te iwi i kaha manaaki i ā rātou manuhiri. Ko te kai tētahi huarahi hei whakatinana i te manaakitanga.

Pātaka kākano:

Mēnā he pātaka kākano kei tō rohe, whakaritehia tētahi haerenga kia tirotiro ai i te wāhi nei. Mēnā he kākano kei a koe hei koha atu, tēnā kawea atu. Ki te kore, tirohia ngā momo kei te pātaka rā, ka whakahokia hei mea whakatīnaku, whakatipu hoki ki te kāinga/kōhanga/puna reo.

Te whai kākano:

1. Kohia ngā kākano nō te kāinga, nō te kōhanga, nō te whānau, nō te hapori rānei.
2. Pātaihia atu ētahi atu kaimahi māra mehemea he kākano anō ā rātou hei koha.
3. Pātaihia atu te hunga tiaki māra o te hapori.
4. Tonoa ngā kamupene kākano kia tautoko i tō kaupapa.

Ngā mahi hei whakarite:

1. Whakaritehia tētahi tēpu e pai ai te hora i ngā kākano.
2. Whakaraupapahia ngā kākano e ai anō ki te momo (hei tauira, he putiputi, he huawhenua, he aha atu rānei).
3. Tāngia ētahi pikitia e mōhio ai te katoa ki te momo o te kākano.
4. Whakaritehia ētahi kōpaki, ētahi momo ipu rānei e pai ai te whakahoahoa ki te katoa.
5. Kia kaha te whakamārama atu i te āhua o te tipu o aua kākano. Mēnā he kākano ka hua mai i ngā tipu ka whakatipuria e koe, kia kaha anō ki te whakahoahoa, e whanake ai te whakapapa o ēnei kano.

Ngohe 4: Whakaraupapa kākano

Hei mahi:

Kupu whakataki:

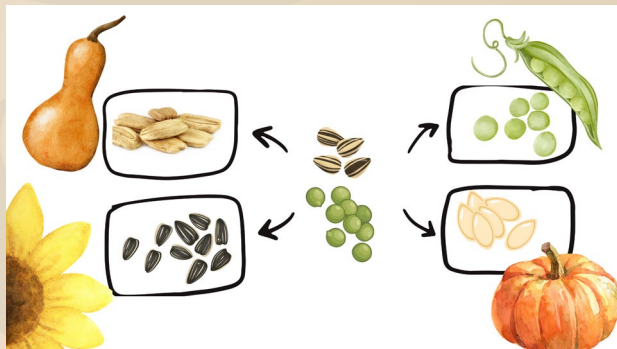
I tino kaha ō tātou tīpuna ki te kōhi, ki te tiaki, ki te tohatoha hoki i ngā kākano. Nō reira he matapihi tēnei ki te wā i a rātou, ā, he tikanga hei hāpai ake i te taiao, otirā, i te whakapapa o te kai. Kei roto i te kākano te ira me te mauri o te tipu.

Ngā rauemi:

- He kākano nui – pīni, hue, paukena, putiputi rā
- He kuku (tweezers)
- He ipu/oko rānei

Hei mahi:

1. Whakakotahihia mai ētahi kākano nui, pēnei i ngā kākano pīni, ngā kākano nō te putiptuti rā, nō te hue, nō te paukena. Ko te painga atu, mēnā ka katohia ngā kākano i te hua tonu, heoi anō, e pai tonu ana ngā kano nō te pākete. Mā ngā tamariki ngā kākano e rui, e tango rānei i te putiputi, i te hue, i te aha atu rānei. Mēnā e ruia ana ngā kano i te hua tonu, whakamahia tētahi pēke pepa e taka ai ngā kano ki roto.
2. Whakaemia ngā kākano katoa. Mā ngā tamariki e whakaraupapa ki ō rātou matimati, ki ngā kuku rānei. Mā te pikitia e tohu ki hea tau ai ngā momo kākano pēnei i te pikitia.

Arā atu anō ngā kōwhiringa e taea ana, pēnei i te whakaraupapa e ai anō ki te tae, ki te rahinga, ki te āhua rānei.

Anei ētahi pātai mā ngā ākonga:

Hei āhea whakatōkia ai ēnei kākano?

He aha te āhua o ngā kākano?

E hia katoa ngā kākano?

Ka pēhea tā tātou manaaki i ēnei kākano?

TOI TANGATA®

*Ka rere te tai o mihi ki te
hunga i hāpai ake i ngā mahi
nei. Ki te putea tautoko, ki
Te Mātāwai, i taunaki mai i
ēnei mahi, ka rere ngā mihi.*

*Nō mātou te whiwhi te
mahi tahi ki a Ngāti Pāoa
Iwi Trust, ki a Para Kore
hoki. Tēnā rā koutou, e ngā
kaihāpai i whakaaro nui mai
ki tēnei o ngā kaupapa.*

